

Til Universitetsstyret
Fra Universitetsdirektøren

Sakstype: Vedtakssak
Møtesaksnr.: V-sak 4
Møtenr.: 5/2014
Møtedato: 10.-11. september 2014
Notatdato: 27. august 2014
Arkivsaksnr.:
Saksbehandler: Marianne Løken

Frie midler til forskning

Vi viser til notat om midler til fri forskning fra Kristian Gundersen i junimøtet 2014 (O-sak 5). Styremedlemmene Karin Widerberg og Kristian Gundersen har utarbeidet et nytt notat med forslag om frie midler til forskning. Begge notatene følger vedlagt.

Det er ønskelig med en prinsipiell diskusjon i universitetsstyret om økt handlingsrom for frie midler til forskning på et senere tidspunkt.

Et forslag om avsetning til et slikt formål vil bli behandlet som en del av den ordinære budsjettprosessen for 2016 våren 2015.

FORSLAG TIL VEDTAK:

Universitetsstyret ber universitetsdirektøren utrede forslagene og vurdere mulige alternativer.

Gunn-Elin Aa. Bjørneboe
universitetsdirektør

Knut Riksen jr.
direktør virksomhet- og økonomistyring

Vedlegg:

- Notat «Fri forskning- hvem har ansvaret?»
- Notat av 21.8.14 «Forslag om frie midler for forskning i budsjettet»

Forslag om frie midler for forskning i budsjettet

Spørsmålet om midler for ikke-programstyrt forskning har vært oppe ved tidligere styremøte, initiert av et notat fra Kristian Gundersen. Som en følge av notatet ble det gjort en oversikt over slike midler på institutt og fakultetsnivå ved UiO. Oversikten illustrerte problemet; meget få midler (f.eks. småforskningsmidler) ble brukt meget forskjellig. Nåværende ordninger gir altså ytterst begrenset plass for ikke-programstyrt forskning med midler fra UiO. Når universitetet går inn for nye programstyrte satsinger; Life science og the Nordic model, bør det derfor også satses på ikke-programstyrt forskning. Da dette også er noe som etterlyses og poengteres i Strategic Advisory Boards rapport (2014) – for at UiO skal kunne ivareta kreativitet og kompetanse og profilere seg mer autonomt i forhold til forskningsråd og departement – vil vi her komme med et konkret og avgrenset forslag som knytter seg til NFR-søknader, mens vi venter på at andre punkter i Gundersens notat følges opp og legges frem for behandling i styret.

I den nylig gjennomførte evalueringen av norsk forskning ble den nesten totale dominansen av programstyrt forskning ved NFR, problematisert og kritisert. NFRs program med frie midler er meget begrenset og derfor innvilges kun en brøkdel av søknader, også av de som gis høyeste karakter. Dette må virke demotiverende på fremtidige søkere og avskrekke dem fra å gå i gang med det store arbeid som en søknad om forskningsmidler innebærer.

Mot denne bakgrunn vil vi foreslå en ordning hvor *søknader om frie midler* i NFR som gis *de beste karakterer innenfor respektive fagområde*, men som ikke innvilges, vil gå videre til UiO, til den av oss her foreslåtte satsningen på fri forskning hvor de vil fordeles etter fakultet og institutt (etter en utarbeidet fordelingsnøkkel). På denne måten trenger det ikke gjøres en ny vurdering av respektive søknad og administrasjonskostnadene vil bli små. For søkerne vil det bety at deres sjanser for å få gjennomslag på en søknad øker betraktelig, noe som vil føre til at flere blir motivert til å søke om slike forskningsmidler i NFR. Det vil si, vi foreslår å innføre en ordning som også bidrar til å øke antallet søknader til NFR. Det ville være et meget viktig signal i forhold til våre vitenskapelige ansatte; at vi støtter gode søknader, ikke bare de som faller innenfor våre satsingsområder.

Vårt forslag er at styret stiller seg bak en beslutning om å sette av en slik post – for ikke-programstyrt forskning av høyeste kvalitet – i budsjettet, og at det utarbeides en fordelingsnøkkel som legges frem for styret til behandling.

Dett ut i styremøtet
11.03.13

Lagt frem i styremøte 25.6.14.

Fri forskning – hvem har ansvaret?

Det er i dag neppe mulig over tid å drive en mindre, uavhengig forskningsgruppe med egne ideer ved UiO dersom man faller utenfor ulike politiske og strategiske satsninger. Dette gjelder kanskje særlig mindre miljøer, på tross av at disse kan være svært nyskapende. Denne utviklingen berører universitetets kjerneverdier og lovpålagte ansvar.

Hvem har ansvaret?

Hva kan gjøres?

Forskningsrådets ansvar

Nesten alle forskningsrådets bevilgninger er sterkt tematisk styrt, og kun en liten andel går til fri forskning. Ved forskningsrådets tildeling til frie prosjekter (FRIPRO) i høst fikk 93% av søkerne avslag. For de som fikk den høyeste internasjonale evalueringen "exceptional" (karakter 7) var avslagsprosenten likevel 35-40%. Tar man med også de søkerne som "bare" var fremragende ("excellent") fikk over 80% av de som fikk 6 eller 7 avslag. Dette betyr at Norges mest fremragende forskere hvert år deltar i et lotteri der vinner sjansene er dårlige, og taper man, risikerer man at sårbare miljøer raseres i løpet av få år.

Forskningsrådet finansierer også en ordning med Sentra for fremragende forskning som de regner som frie midler. Slike tildelinger gis til et meget lite antall miljøer, og det settes i praksis krav til at man organiserer seg i store grupperinger. Ordningen kompenserer derfor i liten grad for manglende frie midler under FRIPRO.

Det finnes også en mulighet i det europeiske forskningsrådet som fordeler midler kun etter kvalitet, ikke tematikk. Midlene er imidlertid begrenset, og selv om UiO gjør det nasjonalt bra her, har vi kun 23 forskere (etablerte og yngre) som har slik tildeling i all fagområder til sammen. Dårlig nasjonal finansiering av fri forskning bidrar trolig til at vi ikke gjør det bedre i europeisk konkurranse om disse midlene.

I offentlig debatt om sitt ansvar for fri forskning peker forskningsrådet og departementet på at det er universitetene selv som har hovedansvaret for den frie forskningen, ikke forskningsrådet. Således uttalte direktøren Arvid Hallen til Universitas 15/1-04: "Den virkelig store finansieringsstrømmen til forskning går til universiteter og høyskoler som grunnbevilgninger uten tematiske føringer. Derfor må institusjonene selv ta hovedansvaret for at forskere med fremragende prosjekter gis muligheter". Statssekretær Bjørn Haugstad skriver i Aftenposten 21/12-13 "Samtidig er den viktigste finansieringen av fri grunnforskning de betydelige grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler." Det er ikke uvanlig at man i forskningspolitikken regner at om lag 50% universitetsbudsjettet er penger til fri forskning, altså hele forskningsdelen av virksomheten.

Universitetets ansvar?

Utover lønn til den enkelte fast vitenskapelig ansatte tilbyr UiO i dag lite finansiering, av fri forskningsaktivitet som krever ressurser utover papir og blyant. Det er åpenbart at UiO i dag ikke har interne systemer som ivaretar fri

forskning på noen systematisk måte, og det er en rekke utviklingstrekk som stadig gjør situasjonen verre. Således:

- De tradisjonelle personlige annumsbevilgninger til hver enkelt professor som kunne brukes fritt er helt fjernet de fleste steder
- Såkalt "småforsk" som var en ordning for fremragende forskningsmiljøer som ikke fikk store eksterne bevilgninger er blitt fjernet.
- Interne midler programmeres tematisk eller strategisk, ofte etter samme kriterier som eksterne kilder
- Det finnes insentivordninger som premierer at institutter bruker interne midler på forskere som også drar inn eksterne midler. Altså at de interne midlene i praksis også styres av eksterne oppdrag. Det er et negativt insentiv for å kompensere for mangler ved eksterne finansieringsordninger.

Det er åpenbart at Universitetene har et lovbestemt ansvar for den frie forskningen og den enkelte ansattes frihet i valg av forskningstema. U-H loven §1-5:

1) Universiteter og høyskoler skal fremme og verne akademisk frihet...

(3) Universiteter og høyskoler kan ikke gis pålegg eller instruksjoner om

a) ... innholdet i forskningen ...

...

*(5) Den som er ansatt i stilling hvor forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid inngår i arbeidsoppgavene, har rett til å velge **emne** og **metode** for sin forskning eller sitt utviklingsarbeid innenfor de rammer som følger av ansettelsesforholdet eller særskilt avtale. (**min uth.**)*

Det er grunn til å merke seg at Universitetet ikke bare har et ansvar å tillate akademisk frihet, de har en plikt til å fremme den. Det er ingen andre samfunnsinstitusjoner som ivaretar dette og i noen land er akademisk frihet grunnlovsbeskyttet. Styret har et utvilsomt ansvar for at UiO følger det norske lovbudet.

Hvem bør ta ansvar?

I en ideell verden ville en dobling fra omlag 0.5 til 1 milliard NOK årlig i de frie forskningsmidlene (NFR- FRIPRO) distribuert kompetitivt nasjonalt via forskningsrådet i stor grad løse problemet. Å gå via en økning i grunnbevilgningen til institusjonene er etter min mening mindre gunstig fordi midlene da spres uten konkurranse også til institusjoner som har en mye svakere forskningskvalitet og intensitet enn UiO.

Forskningsråd og departement synes derimot å legge ansvaret på institusjonene selv, og innenfor nåværende budsjettammer. På tross av et en politisk kamp mot et slikt syn som har gått over minst et par dekader har det bare blitt verre. Det er derfor ikke lenger troverdig å håpe på bedre tider, vi må selv ta et ansvar, også innenfor nåværende rammer.

Dersom verken UiO eller NFR endrer noe vil fri forskning marginaliseres fullstendig. Det er styrets ansvar å diskutere dette.

Hva kan gjøres

En diskusjon i styret vil kunne bringe opp nye idéer, men jeg har to forslag til handlingsavenyer som kan diskuteres:

Taktisk forskningsprogram: For å ivareta den frie forskningen kunne det opprettes et "taktisk" program (i motsetning til strategisk) ved UiO for bedre å "utnytte troppene til å vinne slaget" for å holde oss til Clausewitz. Man kunne for eksempel gjeninnføre det såkalte småforsk programmet. En annen løsning som allerede har vært prøvet gjennom de såkalte "fellesløftene" er å gi en forskningsbevilgning til grupper som søker FRIPRO midler, og som får glimrende evalueringer (for eksempel karakterene 6 eller 7), uten å få tildeling. Man kunne også tenke seg at gode ERC vurderinger kunne brukes tilsvarende. Det siste ville være et insentiv til å søke slike midler som har svært generøse dekningsbidrag. Universitetsstyret bør diskutere om slike ordninger er ønskelige, og hvilke økonomisk rammer et slikt program bør ha.

Fagdimensjonering. Instituttene ansetter i dag "bueskyttere uten å ha råd til pil og bue". Flere institutter er på vei inn i en situasjon der det ordinære budsjettet ikke en gang dekker fast lønn. De er altså avhengig av eksterne dekningsbidrag for ordinær drift. Det er altså ikke bare manglende driftsmidler, de er negative etter lønn, og dette betyr en negativ frihet. Man kan si at instituttene "ansetter over pipa". Kulturelle faktorer bidrar til at institutter vokser fordi de vil ta vare på flest mulig av sine rekrutter (Malthus fellen). Fagdimensjonering kan derfor neppe overlates til fagmiljøene alene, det er utvilsomt en styresak hvor store fag skal være, og i hvilken grad de skal tillates å "gire" seg slik at de er mer og mer avhengig av eksterne midler for ordinær drift.